

Življenjske postaje Gvidona Birolle in *Dama v vijolični obleki*

Izvleček

Gvidon Birolla (1881–1963), slikar in ilustrator, diplomant dunajske Akademije za upodobljajoče umetnosti (prof. Christian Griepenkerl), je bil soustanovitelj umetniškega društva Vesna (od 1902 je delovalo na Dunaju, ustanovljeno 9. 5. 1903), ki je združevalo slovenske in hrvaške dijake in študente; zbirali so narodno blago, v katerem so iskali nacionalne motive za umetniško izražanje s secesijskim navdihom.

*Narodna galerija v Ljubljani v umetnostnem fondu hrani del Birollovih likovnih del, v okviru specialnih zbirk pa tudi del slikarjevega osebne arhiva. Med dokumenti se nahajata dva celopostavna ženska portreta: fotoportret iz fotoateljeja Ed. Lichtensterna v Trstu in *Dama v vijolični obleki*, sprva označena kot večbarvna risba – ženski celopostavni portret; nedavno smo zadnjega prepoznali kot koloriran fotoportret (dvojniki iz Lichtensternovega fotoateljeja – albuminsko fotografijo – je Birolla delno obrezal in preslikal z akvareli), upodobljenka pa je slikarjeva mati, Ločanka, Antonija Birolla (roj. Šenk). S pomočjo iste fotografske predloge je Birolla ustvaril tudi materin celopostavni oljni portret (hrani ga Narodna galerija). V opusu Gvidona Birolle se nahaja tudi oljni portret slikarja Ivana Groharja (1867–1911); pri upodobitvi slovenskega impresionista si je umetnik pomagal s fotografsko predlogo, katere avtor je ljubljanski fotograf Ivan Kotar (1865–1908). **Ključne besede:** Gvidon Birolla (1881–1963), Škofja Loka, C. kr. umetno-obrtna strokovna šola (Ljubljana), umetniški klub Vesna (Dunaj), portret, fotoportret, akvarelirana fotografija, Ivan Kotar (1865–1908), Ivan Grohar (1867–1911).*

Auszug

Der Lebensweg von Gvidon Birolla und die Dame im violetten Kleid

Gvidon Birolla (1881–1963), Maler und Illustrator, Diplomand der Akademie der bildenden Künste Wien (Prof. Christian Griepenkerl), er war Mitgründer des Künstlerverein Vesna (wirkte seit 1902 in Wien, gegründet am 9. 5. 1903), hier vereinten sich Schüler und Studenten slowenischer und kroatischer Herkunft; sie sammelten volkstümliches Kulturerbe und suchten darin Motive für künstlerische Ausdrucksweise mit der Inspiration in der Sezession.

Die Nationalgalerie in Ljubljana bewahrt in ihrem Fundus einen Teil von Birollas Werken und im Rahmen der Spezialsammlungen auch ein Teil seines Privatarchivs auf. Zwischen den Dokumenten sind auch zwei Damenganzporträts: ein Fotoporträt aus dem Fotoatelier Ed. Lichtenstern in Triest und Die Dame im violetten Kleid, zuerst als mehrfarbige Zeichnung – Damenganzporträt gekennzeichnet; den Letzteren haben wir vor Kurzem als ein koloriertes Fotoporträt anerkannt (das Duplikat aus dem Fotoatelier Lichtenstern – eine Albuminfotografie – hat Birolla teilweise zurecht geschnitten und mit Aquarellfarben übermalt), die Porträtierte ist die Mutter des Malers, die aus Loka stammende Antonija Birolla (geb. Šenk). Birolla hat dieses Lichtbild als Vorlage bei einem Ganzporträt seiner Mutter in Öl benutzt (in der Nationalgalerie aufbewahrt).

Das Opus von Gvidon Birolla enthält auch ein Ölporträt des Malers Ivan Grohar (1867–1911); bei der Darstellung des slowenischen Impressionisten hatte sich der Maler ebenso eine Fotovorlage, deren Autor der Laibacher Fotograf Ivan Kotar (1865–1908), geholfen.

Schlüsselwörter: *Gvidon Birolla (1881–1963), Škofja Loka / Bischoflack, k. k. Kunstgewerbeschule (Ljubljana / Laibach), Künstlerverein Vesna (Wien), Porträt, Fotoporträt, aquarellierte Fotografie, Ivan Kotar (1865–1908), Ivan Grohar (1867–1911).*

Avtor miniaturnega potreta z naslovom *Dama v vijolični obleki*, ki ga hrani Narodna galerija v Ljubljani,¹ je Gvidon Birolla (1881–1963). Slikar tuje zvenečega priimka pa nikakor ni bil tujec, temveč Ločan, saj je bila njegova mati Antonija Šink (por. Birolla) doma iz Škofje Loke, iz Hudarevnikove hiše.² Leta 1870 se je Antonija v Trstu³ poročila s trgovcem Fortunatom Birollo, Istranom – pol Italijanom, pol Hrvatom –, doma iz Pazina. Ko je imel v Trstu rojeni Gvidon tri leta, mu je umrl oče in mati se je odločila, da se z najmlajšima otrokoma, Gvidonom in še mlajšim Ninom (Ivanom),⁴ vrne v rodno Škofjo Loko. Otroka sta

1 Gvidon Birolla, *Dama v vijolični obleki*, Specialna zbirka - Fond D (f. Gvidon Birolla), inv. št. NG D 351-12.

2 Jamar - Legat, Spomini na slikarja Gvidona Birolla, str. 305.

3 Oče Antonije (tudi Ane) Šink je pod Lubnikom kopal živosrebrno rudo in jo vozil prodajat v Trst. Glej op. 2.

4 Fortunat oziroma Feliks in Antonija Birolla sta imela pet otrok: Josip (1870–1910; podjetnik

se kmalu vživela v novo okolje in postala prava Ločana. Gvidon je v zadnjem letu življenja svoji dobri loški znanki zaupal: *»Ne veš, kako mi je hudo, da nimam več doma v Loki.5 Premišljuje in premišljuje in, veš, narisal bi lahko vsak kot, vsako sobo, kuhinjo, podstreho, da, celo to vem, kje je stala miza, kje postelja, kje je sedela mama ob oknu, kam sva postavila z Ninom golobnjak. Tako živo je naša hiša v meni, da bi se kar preselil vanjo in tam preživel zadnje dneve.«*⁶

Gvidon Birolla je otroštvo torej preživel v Škofji Loki. V šolskih letih, od 1888/1889 do 1891/1892 je v domačem kraju obiskoval štirirazredno deško ljudsko šolo in jo zaključil z odličnim uspehom. S šolanjem je nadaljeval v Ljubljani, sprva na Državni nižji gimnaziji, ki je tedaj gostovala v poslopju liceja. S Cenetovim Tončem,⁷ sošolcem iz Škofje Loke, sta dve leti skupaj stanovala pri gospodinji na Študentovski ulici in marsikatero ušpičila. Nato se je Tonč prepisal na novoustanovljeno gimnazijo v Kranju, Gvidon pa je ostal v Ljubljani, kjer je po zaključeni nižji gimnaziji šolanje nadaljeval na Strokovni šoli za obdelovanje lesa, ki se je še pred njegovim uspešnim zaključkom preimenovala v C. kr. umetno-obrtno strokovno šolo;⁸ to je bila tedaj edina šola, na kateri so poučevali risanje

v Zagorju), Artur (umrl v Mehiki), Hugo (z družino živel v Zagrebu), Gvidon (1881–1963; slikar v Škofji Loki ter podjetnik v Zagorju in Kresnicah) ter Ivan (umrl 1927 v Zagorju).

Prim: *Rodovnik družine Birolla*, Narodna galerija, Specialna zbirka - Fond D (f. Gvidon Birolla), inv. št. NG D 351–19.

- 5 Hiša je bila prvotno last starološkega župnišča – Kaplanija z vrtom pri sv. Jakobu v Loki, Kloštrska gasa 1; *Knjiga hiš* v zvezi s to hišo (parc. št. 234/1, vložek 144) leta 1841 omenja birta Jakoba Šinka, očeta Antonije Šink, leta 1854 Elizabeto Šink, mamo Antonije Šink; leta 1882 je kot lastnik vknjižen Johan Šink iz Zagorja, med 1901 in 1916 pa je bila njena lastnica Antonija Birolla (roj. Šink); slikarjeva mati je hišo prodala Rafaelu Thalerju. Med 2. svetovno vojno so hišo podrli zaradi nameravane širitve cestišča. – Štukl: *Knjiga hiš v Škofji Loki*. II, str. 133–134.
- 6 Jamar - Legat, Spomini na slikarja Gvidona Birolla, str. 308.
- 7 Tone Jamar (1882–1940), sin loškega gostilničarja in trgovca.
- 8 Ravnatelj šole je bil od leta 1888 pa do leta 1924 Ivan Šubic (1856–1924), sin loškega podobarja Janeza Šubica (1830–1898) in bratranec uspešnih slovenskih slikarjev Janeza (1850–1889) in Jurija Šubica (1855–1890). Ivan je na Dunaju študiral naravoslovje, matematiko in fiziko. Po profesorskem izpitu je nekaj let poučeval v različnih ljubljanskih šolah, leta 1888 pa je dobil nekajmesečni študijski dopust za izpopolnjevanje v dunajskem Avstrijskem muzeju za umetnost in industrijo (Österreichischen Museum für Kunst und Industrie), ki so ga pozneje preimenovali v Muzej uporabnih umetnosti (Museum für angewandte Kunst); hkrati je obiskoval tudi dunajsko Akademijo upodablajočih umetnosti (Akademie für bildende Künste). Po povratku v Ljubljano je bil Ivan Šubic z državnim odlokom 31. avgusta 1888 imenovan za učitelja in vodjo novoustanovljene Strokovne šole za lesno industrijo, hkrati pa je enaki nalogi prevzel tudi na ljubljanski Strokovni šoli za umetno vezenje in šivanje čipk. Pod njegovim vodstvom sta se šoli uspešno razvijali in bili deležni mnogih reformnih sprememb in širitve; 1. januarja 1901 sta se šoli združili v Cesarsko-kraljevo umetno-obrtno strokovno šolo. Še nadaljnjih deset let pa je trajalo, da je Ivan Šubic udeležil dolgoletna prizadevanja, svoji šoli priskrbeti primerne prostore: leta 1911 se je šola končno preselila na Aškerčevo cesto v

Avgust Berthold: *Gvidon Birolla*; črno-bela fotografija. (hrani: družinski album Birollovih, zasebna last)

kot samostojni predmet.⁹ Veselje do risanja je podedoval po materi, ki je otroke od malega spodbujala k tej dejavnosti, saj je tudi sama rada risala. Po uspešnem zaključku ljubljanske umetnoobrtne šole je Gvidon z izobraževanjem nadaljeval na Dunaju.¹⁰ Birolla je slikal že pred odhodom v tedanjo prestolnico. Loški muzej v Škofji Loki in Narodna galerija v Ljubljani hranita nekaj zgodnjih del, ki izdajajo njegov oster čut opazovanja za dogajanje na prostem in obvladovanje anatomije: njegova zgodnja *Istrska pokrajina* z obmorskim mestecem s pristaniščem deluje še precej naivno (pretirana natančnost arhitekturnih detajlov, nenaravno valovanje morja in usmerjenost tovornih jadrnic, skoraj pretirano ljubki detajli s štafažnimi figurami na obrežju),¹¹ medtem ko *Čolnarka* iz leta 1897, kljub slabi ohranjenosti, izdaja izjemno ostrino opazovanja dogajanja na vodi (v prvem planu odsev čolna na vodi; v njem stoji brhka mladenka, ki je z vesli ravnokar zarežala v vodo, čoln pa bo vsak hip zdrknil naprej; v ozadju je morska krajina s čolnom).¹²

Ljubljani, in sicer v novozgrajeno sodobno šolsko poslopje z delavnicami in ateljeji. Glej: Golob, Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem, str. 98–114.

- 9 V zaključnem spričevalu Gvidona Birolle so, poleg ostalih, navedeni tudi naslednji risarski in oblikovalski predmeti: *elementarno prosto risanje*, *risanje po modelih*, *projekcijsko risanje in nauk o sencah*, *strokovno risanje za podobarje* (vse štiri je poučeval slikar Josip Vesel), *modeliranje* (poučeval kipar Celestin Mis), *arhitektonsko oblikovanje* (poučeval slikar Josip Vesel), *tehnologija lesa* (poučeval Ivan Šubic) in *praktični pouk iz podobarstva* (poučeval Jul Springer). Glej: *Obhodno spričevalo* Gvidona Birolle, izdala C. kr. Umetno-obrtna strokovna šola v Ljubljani, dne 12. julija 1901, Narodna galerija, Specialna zbirka - Fond D (f. Gvidon Birolla), inv. št. NG D 351–4(11).
- 10 Narodna galerija v Ljubljani v okviru Specialne zbirke - Fond D hrani večino spričeval Gvidona Birolla (od Ljudske šole v Škofji Loki do dunajske Akademije za upodabljajoče umetnosti).
- 11 Gvidon Birolla: *Istrska pokrajina*; olje/platno, 32,0 x 43,5 cm; sign. d. sp.: *G. Birolla* (Loški muzej Škofja Loka, inv. št. LMSK; UZ-0000148).
- 12 Gvidon Birolla: *Čolnarka*, 1897; olje/platno, 27,5 x 32,5 cm; sign. in dat. d. sp.: 97 / *G. Birolla* (Narodna galerija, inv. št. NG S 3509).

Gvidon Birolla: *Čolnarka*, 1897; olje/platno, 27,5 x 32,5 cm; sign. in dat. d. sp.: 97 / *G. Birolla*.

Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 3509.

(hrani: Narodna galerija, Ljubljana; foto: Janko Dermastja)

Gvidon Birolla: *Portret redovnice*, 1900; olje/platno; 52,0 x 41,5 cm; sign. dat. l. sp.: *G. Birolla* / 900.

Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 1664.

(hrani: Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj)

Precejšnjo virtuoznost izpričuje tudi *Portret redovnice*; podoba solidnega formata, datirana z letom 1900, dokazuje ne le obvladovanje anatomije, ampak tudi spretnost predstavitve duhovnega karakterja mlade uršulinke, oblečene v tipično črno-belo redovniško oblačilo, kjer še posebej na svetlih partijah lahko občudujemo igro svetlobe in senc ter živost draperije.¹³

V šolskem letu 1901/1902 je Gvidon Birolla na Dunaju obiskoval t. i. Grafično poskusno šolo,¹⁴ kjer se je v zimskem semestru izpopolnjeval v akvarelu, v letnem pa v risanju glave in akta po živem modelu.¹⁵ Že naslednje šolsko leto je bil vpisan na dunajsko Akademijo za upodablajoče umetnosti. Ohranjeni indeks izdaja, da je bil v šolskem letu 1902/1903 t. i. gostujoči študent, nato pa do konca študija, do maja 1906, redni študent, in sicer v razredu prof. Christiana Griepenkerla (1836–1916),¹⁶ ki je poučeval zgodovinsko slikarstvo. Med profesorjevimi študenti je bil tudi znameniti avstrijski slikar Egon Schielle (1890–1918),¹⁷ od Slovencev pa sta pri njem akademsko znanje nabirala tudi Jurij Šubic (1855–1895)¹⁸ in Ivan Žabota (1877–1939).¹⁹

13 Gvidon Birolla: *Portret redovnice*, 1900; olje/platno, 52,0 x 41,5 cm; sign. in dat. l. sp.: G. Birolla / 900. (Narodna galerija, inv. št. NG S 1664).

14 K. K. Graphfische Lehr- und Versuchsanstalt.

15 Spričevali hrani Narodna galerija v Ljubljani. Glej: Specialna zbirka - Fond D (f. Gvidon Birolla), inv. št. NG D 351–5(1) in inv. št. NG D 351–5(2).

16 Indeks Akademije upodablajočih umetnosti (Kaiserlich-Königliche Akademie der bildende Künste in Wien) Gvidona Birolle hrani Narodna galerija v Ljubljani. Glej: Specialna zbirka - Fond D (f. Gvidon Birolla), inv. št. NG D 351–6.

17 Griepenkerlov podpis nosi Schiellejevo spričevalo Splošne slikarske šole (Allgemeine Malerschule), ki jo je obiskoval v okviru Akademije upodablajočih umetnosti na Dunaju v šolskem letu 1908/1909; dokument je datiran s 3. julijem 1909. Gl.: https://austria-forum.org/af/Bilder_und_Videos/Historische_Bilder_IMAGNO/Griepenkerl%2C_Christian/00120243 (10. 5. 2017).

18 V šolskem letu 1874/1875 je bil na dunajski Akademiji za upodablajoče umetnosti profesor Christian Griepenkerl le eden od učiteljev Jurija Šubica. Študij je Jurij nato prekinil, a je z Griepenkerlom še sodeloval; zanj je delal zadnje mesece leta 1877, s profesorjevim posredovanjem je prevzel poslikavo nove Schliemannove vile v Atenah (1879–1880).

19 Ivan Žabota se je rodil v bližini Ljutomera v viničarski družini. Obiskoval je Deželno risarsko šolo v štajerskem Gradcu in že po dveh letnikih s pomočjo mecena Frana Vidica (1872–1944), slovenskega literarnega zgodovinarja in prevajalca, začel v šolskem letu 1901/1902 študirati slikarstvo na dunajski Akademiji za upodablajoče umetnosti; dunajski študent je bil le leto dni, nato je s študijem do 1904 nadaljeval v Pragi. Do leta 1917 je bil razpet med Dunajem in Budimpešto, nato pa se je za stalno naselil na Slovaškem, kjer se je aktivno vključil v kulturno in umetniško življenje tamkajšnjega okolja; danes ga imajo Slovaki za svojega. Znan je odličen Žabotov portret slovenskega etnologa, antropologa, zgodovinarja in diplomata, belokranjskega rojaka dr. Nika Zupaniča (1876–1961), ki ga hrani Narodna galerija v Ljubljani (Ivan Žabota: *Dr. Niko Zupanič na Dunaju*, 1913; olje /platno, 92,0 x 75,0 cm; sign. in dat. d. sp.: Ž 913; Narodna galerija, inv. št. NG S 1206).

Na Dunaju se Gvidon Birolla ni posvečal le študiju, temveč tudi narodnoprebudnemu delu ter ustvarjanju. Bil je soustanovitelj hrvaško-slovenskega umetniškega kluba Vesna,²⁰ ki je bilo formalno ustanovljeno 9. maja 1903.²¹ Prvi predsednik je bil Saša Šantel (1883–1945), najvidnejši slovenski člani pa so bili, poleg Birolle, Hinko Smrekar (1883–1942), Maksim Gaspari (1883–1980) in Fran Tratnik (1881–1957) – vsi slikarji ter kiparja Svetoslav Peruzzi (1881–1936) in nekoliko starejši Franc Berneker (1874–1932), medtem ko moramo med Hrvati omeniti kiparja Ivana Meštrovića (1883–1962) ter slikarja Tomislava Krizmana (1882–1955) in Mirka Račkija (1879–1982). Pomembne naloge vesnanov so bile zbiranje narodnega blaga v domačih krajih, upodabljanje domače motivike in ohranjanje folklornih značilnosti. Ukvarjali so se z ilustracijo, karikaturro in satiro ter bili dojemljivi za secesijske slogovne vplive; risarsko so bili močni, njihova grafična dela pa so popularna še danes. Zaradi gmotnih težav in prešibkega skupnega naboja oziroma izrazite različnosti njenih članov umetniški klub Vesna ni živel dolgo – približno tri leta, a vendar je ta čas na nekatere njegove člane vtisnil neizbrisen pečat. Med temi je nedvomno Gvidon Birolla, ki je v času svojega ustvarjanja praviloma upodabljal domače kraje in ljudi, še najraje pa lokalne značilnosti, običaje in posebnosti.

Ena od nalog umetniškega kluba Vesna je bila tudi prirejanje umetniških razstav. Resnici na ljubo samostojne razstave niso priredili, zaradi kratkega obstoja pa so se pod skupnim imenom Vesna predstavili le na 1. jugoslovanski umetniški razstavi v Beogradu (1904).²² Kritika jih je prijazno sprejela, prodaja je bila uspešna. Birolla je razstavil štiri slike, tri so mu odkupili – eno od njih, *Cerkev na gori*, kralj Peter.²³ Hrvaški kritik Antun Gustav Matoš (1873–1914) je našega mojstra ocenil z besedami: »*Birola Gvidon, član „Vesne“ je tipičen Slovenec. Njegova „Cerkev na bregu“, „Narodna pesem“ in „Moja nevesta boš, jaz pa bom kmal' tvoj mož“ utelesenost pristnih slovenskih ljudi in pristne slovenske prirode. Birola bi mogel postati slovenski Juhani Aho.*«²⁴

20 V *Slovanu* : mesečniku za književnost, umetnost in prosveto (1/9, 1903, str. 299) je v razdelku 'Umetnost' poročevalec zapisal: »Akademično društvo „Vesna“ na Dunaju. Že več let so se izražale želje, da bi se združili vsi na Dunaju živeči slovanski akademiki upodablajočih umetnosti v skupno društvo. A že na prvih sestankih se je pokazalo, da za društvo na tako širni podlagi nedostaja pripravnih tal, tako radi razlike jezika, kakor radi oddaljenosti kulturnih središč in sploh premale medsebojne dotike severnih in južnih Slovanov. Zato so letos sklenili Hrvati in Slovenci, pri katerih so te razmere ugodnejše, za sedaj ustanoviti samo hrvatsko-slovensko društvo, uplivati pa na druge slovanske akademike umetnosti ter jih vzpodbujati, da si ustanove enaka društva.«

21 Žerovc, Vesna ob izviru umetnosti, str. 51 (op. 1).

22 Katalog izloženih umetniških dela na 1. jugoslovenskoj umetničkoj izložbi u Beogradu.

23 Novica z naslovom »Prodane slike slovenskih umetnikov v Belgradu« za vsako odkupljeno delo natančno navaja avtorja in naslov dela, novega lastnika in odkupno ceno. *Ljubljanski zvon* 25/1 (1905), str. 62–63.

24 G. A. Matoš, Jugoslovanska umetniška razstava. *Slovan*, 2/12 (1903–1904), str. 384. – Finci so

Matoš nato nadaljuje s komentarjem, namenjenim še preostalim vesnanom in Slovencem na splošno:

»Sličen mu je po temperamentu Maksim Gaspari, tudi član „Vesne“; – to je tudi dober humorist! „Radost“ – debelo fante svira harmoniko nad veselimi ribicami v studencu – je lepa idilska fantazija!

Moral bi se ustaviti dalje časa pri portretih Svetoslava Martina Peruzzija in Henrike Šantlove,²⁵ dveh odličnih članih „Vesne“, toda potegnila me je k sebi krasna karikatura Hinka Smrekarja „Katoliški mladeniči“, ki je pač najboljša na razstavi.

Tudi umetniški predmeti za pohišje i. dr. Rozike Severjeve,²⁶ Zalke Novakove²⁷ in Aleksandra Šantla kažejo veličino slovenskega modernega

podobno kot Slovenci v 19. stoletju doživljali narodni preporod, ki je bil podlaga političnemu osveščanju in proti koncu stoletja tudi politični organiziranosti. Član precej radikalno usmerjene Mlade Finske je bil tudi Johannes Brofeldt (1861–1921), s psevdonimom Juhani Aho, žurnalist in literat, devetkratni kandidat za Nobelovo nagrado; sprva je ustvarjal v realističnem duhu, nato pa se je pod vplivom aktualnih političnih struj prelevil v neoromantika.

- 25 Slikarka Henrika Šantel (1874–1940) izhaja iz znamenite slikarsko-glasbene družine Šantel iz Gorice. Slikarka je bila že mati Avgusta st. Šantel (1852–1935), slikarja sta bila sestra Avgusta ml. (1876–1968) in brat Aleksander oziroma Saša, s slikanjem se je uspešno poskušala prezgodaj umrla sestra Danica (1885–1920). Henrika se je med leti 1891 in 1895 šolala na Ženski akademiji v Münchnu; v bavarsko prestolnico se je vrnila in se v letih 1907–1908 tri semestre izpopolnjevala pri krajinarju Avgustu Hellmannu (1868–?); nazadnje je bila pol leta še na Dunaju, kjer si je nabirala znanja o grafičnih tehnikah – predvsem o jedkanici – pri Ludwigu Michaleku (1859–1942). Preživljala se je z umetnostjo – s slikanjem in poučevanjem slikarstva. V Gorici je po materi prevzela vodstvo zasebne slikarske šole; v Mariboru, kamor se je mati s hčerama preselila po koncu velike vojne, je Henrika poučevala zasebno; od leta 1929, ko sta se z materjo preselili v Ljubljano, je poučevala v zasebni šoli Probuda, pobudnici in nesojeni predhodnici ljubljanske likovne akademije. – Henrika Šantel je bila izšolana v tradiciji münchenskega realizma, ki ga je pleneristično poživila, še posebej z uporabo svetlejšega oziroma kontrastnejšega kolorita. Njena dela izdajajo solidno akademsko slikarsko znanje. Virtuozno je na platno odslikavala videno, dobro se je znala prilagajati naročnikom, iz del, ki jih je slikala za lastno veselje, pa vejeta sproščenost in igrivost čopiča.
- 26 Rozika Sever (1879–1963), bolj znana kot Ruža Šantel (leta 1907 se je poročila s slikarjem in glasbenikom Sašem Šantlom), je v Ljubljani obiskovala Strokovno šolo za umetno vezenje in šivanje čipk; nadalje je znanje izpopolnjevala na Dunaju. Tam se je družila s slovenskimi študenti umetniških smeri in postala članica umetniškega kluba Vesna.
- 27 Zalka Novak (1880–po 1940), znana tudi kot Rozalija Dada Novak, je v Ljubljani leta 1900 zaključila t. i. Dnevno šolo za umetno vezenje in šivanje čipk; dalje se je tako kot Ruža Sever (glej op. 26) šolala na dunajski umetno-obrtni šoli (Mateja Kos, Reforme oblikovanja v 19. stoletju in obrtno šolstvo, str. 137); družila se je s slovenskimi študenti umetniških smeri in bila članica umetniškega kluba Vesna (glej op. 24). Na Dunaju se je zbližala s filozofom Maksom Severjem, Ružinim bratom, poznejšim profesorjem slovenščine, latinščine in grščine, s katerim se je leta 1904 poročila. Zaradi hitro rastoče družine Zalka Dada Sever ni imela več dovolj časa za umetniško ustvarjanje. Leta 1917 je vdovela in v skromnih razmerah skrbela za svojih šest otrok. – Iskreno se zahvaljujem kolegici dr. Lidiji Tavčar, ki mi je nesebično posredovala osnovne podatke o Zalki Novak.

*gibanja, kajti med Slovenci prehaja umetnost že v potrebo. Socialna naloga umetnosti pa je ta, da nas v najintimnejšem življenju obdaja z lepoto, da vse naše življenje, javno in privatno estetizira ... In Slovenci hočejo to!*²⁸

Po zaključku študija na Dunaju se je Gvidon Birolla leta 1907 vrnil domov in si v domači hiši v Škofji Loki uredil atelje.²⁹ Tam ga je večkrat obiskal impresionistični slikar Ivan Grohar (1867–1911), ki se je v tistih letih pogosto mudil v Loki in njeni okolici. Očitno sta se kolega – slikarja kljub različni izrazni usmerjenosti cenila,³⁰ kar je moč sklepati na osnovi njunih del: Gvidon Birolla je naslikal portret Ivana Groharja,³¹ Birolla pa se je Groharju rad pridružil pri slikarskih potepanjih po Loškem hribovju.³²

Žal pa se je čas brezskrbnega predajanja slikarskemu ustvarjanju Gvidonu Birolli prehitro iztekel. Leta 1910 se je smrtno ponesrečil najstarejši brat Josip, ki je vodil apnenico v Zagorju ob Savi. Podjetje je ustanovil že mamin brat Ivan, od njega pa je bila odvisna vsa družina. Bil je brez otrok in ko je leta 1901 umrl, je lastnica podjetja postala Antonija Birolla, Gvidonova mati. Iz Škofje Loke se je preselila v Zagorje, dejansko pa je podjetje do svoje bridke smrti vodil sin Josip. Po tem nesrečnem dogodku se je naš slikar znašel v nezavidljivem položaju: po bratovi smrti je prevzel vodenje apnenice, hkrati pa ga je še vedno zaposlovalo umetniško ustvarjanje. Tako razdvojen je zdržal sedem let, nato pa se je odločil, da se posveti le družinskemu podjetju in je slikarsko stojalo pospravil v kot. Apnenica v Zagorju mu je povzročala velike skrbi, saj je postajala vse manj rentabilna; leta 1928 jo je nazadnje moral zapreti. Vendar podjetniška žilica Gvidonu ni dala miru: iskal je primerno lokacijo, kjer bi postavil novo apnenico. Našel jo je v bližini Kresnic, kjer so bila ležišča kakovostnega apnenca pa tudi železnica ni bila daleč. Pogoji so bili torej skoraj idealni za postavitev nove apnenice. Kupil je moderno peč, postavil tovarno žičnico, ki je dovažala surovino iz kamnoloma z nasprotnega brega Save, poskrbel je za lastno proizvodnjo električne energije, po načrtih Jugoslovanske državne železnice je bil položen industrijski tir s kretnicami.

28 Glej op. 24, prav tam.

29 V loški *Knjigi hiš v Škofji Loki II* je zabeleženo, da je bil v Hudorevnikovi hiši, Kloštrska gasa 1, leta 1908 izveden gradbeni poseg; Gvidon Birolla je v drugem nadstropju v eni izmed sob povečal okno in prostor spremenil v atelje. V: Štukl: *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, str. 133.

30 Birolla je »zapustil dragocen opis Groharjevega načina slikanja«. – Smrekar, Gvidon Birolla, str. 7.

31 Gvidon Birolla: *Ivan Grohar*; olje/lepenka, 35,0 x 27,0 cm; sign. d. sp.: GB (Narodna galerija, inv. št. NG S 1848).

32 Gvidon Birolla: *Pokrajina*; olje/platno, 55,0 x 75,5 cm (Narodna galerija, inv. št. NG S 1951); Gvidon Birolla: *Gorajte*, olje/platno, 23 x 50 cm (Loški muzei, inv. št. LMSK;UZ-0000549); Ivan Grohar: *Hribček*, 1910; olje/platno, 50,3 x 74,0 cm; sign. in dat. l. sp.: *I. G. 910*. (Narodna galerija, inv. št. NG S 1372).

*Gvidon Birolla pri slikanju; črno-bela fotografija.
(hrani: družinski album Birollovih, zasebna last)*

Vsa gradbena dela so bila zaključena 28. marca 1930 in podjetje je začelo delovati.³³ Izkazalo se je, da je bila investicija več kot upravičena; čez sedem let je Gvidon Birolla apnenico v Kresnicah razširil ter postavil še drugo peč.³⁴ Tam podjetje za proizvodnjo apna z dvema pečema deluje še danes.

V poznih tridesetih letih, ko je apnenica v Kresnicah uspešno delovala in prinašala družini blagostanje, in po zaključku krajše politične kariere v Banskem svetu Dravske banovine (1931–1935),³⁵ se je v Gvidonu Birolli, razbremenjenemu skrbi, ponovno prebudila slikarska žilica. Poprijel je za čopič in v likovni govorici, ki si jo je izoblikoval v mladosti, do konca življenja večinoma variiral podobe, ki so nanj naredile močan vtis v zgodnjem ustvarjalnem obdobju.³⁶

33 Vehovec: *Delovanje tovarnega žičničnega sistem IAK Kresnice : diplomsko delo*, str. 3–5.

34 S.n., *Industrija apna v Kresnicah : prvi obrat velikega kombinata*.

35 Stiplovšek, *Banski svet Dravske banovine (1930–1935) : prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih in upravnih pristojnosti banovine*, str. 114 in dalje. – Za informacijo o Birollovi politični dejavnosti se iskreno zahvaljujem sodelavcu dr. Andreju Smrekarju.

36 Simonišek, *Slovenska secesija*, str. 114.

In kaj nam pripoveduje *Dama v vijolični obleki*?

V inventarni knjigi Narodne galerije specialne zbirke 'fond D' je temu miniaturnemu ženskemu portretu prvotno pripadal naslednji zapis: *inv. št. NG D 351-12, večbarvna risba – ženski celopostavni portret, 8,6 x 5,8 cm*. Galeriji jo je darovala slikarjeva sorodnica, in sicer v sklopu donacije dela slikarjevega osebne- ga arhiva.³⁷ Med tedaj prevzetimi dokumenti je v Narodno galerijo prispel tudi celopostavni ženski fotoportret iz tržaškega ateljeja Ed. Lichtensterna,³⁸ ki je imel prostore na naslovu Corso št. 9.

Ker upodobljenki z obeh dokumentov izdajata precejšnjo podobnost, se je zastavilo vprašanje, kdo je portretiranka. Pri nadaljnjem pregledovanju slikarjeve zapuščine naletimo na še en ženski portret podobne postavitve; tudi tega hranimo v Narodni galeriji, in sicer v okviru slikarskega umetnostnega fonda.³⁹

Če primerjamo zadnjo s predhodnima, ugotovimo, da je portretiranka ista dama – Antonija Birolla – slikarjeva mati, kar so leta 2015 potrdili tudi umetniko- vi sorodniki. Antonija v vseh treh primerih stoji v tričetrtinskem profilu, pogled ima zazrt v gledalca, leva roka je prosto spuščena, desna pa počiva na novobaroč- ni mizici z dvojno volutasto oblikovanimi nogami na fotografiji in miniaturi ozi- roma na diskretno okrašenem predalčniku z novobaročnim podnožjem na oljni sliki. V vseh treh primerih ima upodobljenka enako pričesko. Oblečena je v dolgo, ozko opasano obleko enakega kroja. Život z okroglim vratnim izrezom se ne prilega tesno telesu in se spredaj po sredini zapenja z drobnimi gumbi; rokavi so dolgi, krilo se bogato širi do tal. Obleka s fotografije je krojena iz črtastega blaga, rob rokavov in spodnji rob krila obroblja okrasni trak. Obleka na miniaturi je ciklamno-vijolične barve; ob natančnem ogledu pa smo opazili, da skozi neena- komerni vijolični kolorit preseva črtasta draperija. Miniatura je zato morala v restavratorski atelje, kjer je konservatorica-restavratorica Tina Buh miniaturni akvarelni portret ločila od podložnega lista; rezultat tega posega je bilo odkritje, da je osnova akvarelni miniaturi za dobrega pol centimetra zgoraj odrezana albu- minska fotografija iz tržaškega Lichtensternovega ateljeja, kar potrjuje doslej skrita fotografova signatura na hrbtni strani.⁴⁰ Kot zanimivost naj še dodam, da mi je starejša slikarjeva sorodnica leta 2003 povedala, da doma še hranijo Antonijino obleko s te miniature. Slikarjeva mati je na oljnem portretu odeta v svetlejšo modro obleko, pod katero nosi belo srajco, ki sega izpod nje le tik ob vratu in ob

37 Akt NG št. 7/13–87 z dne 13. 3. 1987.

38 Ed. Lichtenstern: *Celopostavni portret dame*, [okoli sredine 2. polovice 19. stol.]; albuminska fotografija: 9,2 x 5,7 cm, podložni karton: 10,5 x 6,0 cm; d. sp. pod fotografijo: *Ed. Lichtenstern*, sr. hrbtni strani: *Fotografia* [v ščitcu] / *Ed. Lichtenstern* / *Trieste* / *Corso No. 9* (Narodna galerija, inv. št. NG D 351–13(1)).

39 Gvidon Birolla: *Antonija Birolla*; olje/lepenka, 30,0 x 19,5 cm; sign. d. sp.: *Birolla* (Narodna galerija, inv. št. NG S 1966).

40 Iskreno se zahvaljujem sodelavki, konservatoriki-restavratoriki Tini Buh za prijazno in kolegial- no pomoč.

Gvidon Birolla: *Dama v vijolični obleki*; preslikana albuminska fotografija, 8,6 x 5,7 cm; Narodna galerija Ljubljana, inv. št. NG D 351-12. (hrani: Narodna galerija, Ljubljana)

Atelje Ed. Lichtensterna (Trst): *Antonija Birolla*; albuminska fotografija, 9,2 x 5,7 cm (podložni karton: 10,5 x 6,0 cm). (hrani: Narodna galerija, inv. št. NG D 351-13 (1))

Gvidon Birolla: *Antonija Birolla*; olje/vezana plošča, 30,0 x 19,0 cm; sign. d. sp.: *Birolla*. Narodna galerija Ljubljana, inv. št. NG S 1966. (*hrani: Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj*)

koncu rokavov. Natančnejšemu opazovalcu se oko ne ustavi le na upodobljenki, temveč pozornost vzbudi tudi prostor oziroma okolje, v katerega je naša dama postavljena.⁴¹ Na izvirni fotografiji stoji pred nevtrarno steno. Na akvarelirani fotografiji pa že slutimo razdelitev stene na večinoma nevtralne ploskve v enakih razmerjih, kakršna je členitev stene na oljni sliki, kjer je za Antonijo zgoraj polkrožno zaključeno širše okno.⁴² Desno od okna je ozek pas stene, na levi pa širši, z naslikano obešeno sliko, s podobo doprsnega moškega portreta; pravokotno obliko slike na steni slutimo tudi na akvarelni miniaturi. Iz vsega navedenega nedvomno lahko zaključimo, da je fotoportret – tako izvirnik kot akvarelna miniatura – služil kot predloga za nastanek oljnega portreta.

41 Birollovi sorodniki so mi leta 2016, ko sem poizvedovala o obleki, sporočili, da so jo zaradi dotrajanosti zavrgli. Zdaj obžalujem, da se pred leti, ob prejemu informacije o obstoju Antonijine vijolične obleke, nisem pri odgovornih v Narodni galeriji bolj odločno zavzela, da bi jo pridobili; s tem bi ohranili enega redkejših primerov oblačilne kulture iz našega okolja, upodobljenega na umetniški sliki.

42 Skozenj je viden resnični mestni izsek Škofje Loke, kakršnega je bilo mogoče videti iz zgornjega nadstropja Antonijine hiše na Kloštrski gasi 1, in sicer z jugozahodnega vogala: pogled se najprej ustavi na močno skrajšani fasadi nunske cerkve, razgled pa dalje seže do Loškega gradu v ozadju.

Gvidon Birolla: *Feliks Birolla*; olje/vezana plošča, 30,0 x 19,6 cm; sign. d. sp.: *Birolla*, Narodna galerija Ljubljana, inv. št. NG S 1965. (hrani: Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj)

Gvidon Birolla: *Ivan Grohar*; olje/lepenka, 35,0 x 27,0 cm; sign. d. sp.: GB [vpraskano]. Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 1848. (hrani: Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj)

Kot *pendant* maminemu oljnemu portretu je Gvidon Birolla naslikal še očetovega.⁴³ Upodobil je samozavestnega mladega moža z brki; v njem prepoznamo portretiranca z naslikane slike na oljnem portretu slikarjeve matere. Oče je oblečen v rjave hlače, telovnik in suknjič enake barve; spodaj nosi belo srajco z ovratnikom, pod katerim ima zavezano rdečo kravato, znamenje njegovega hrvaškega porekla; na srednji gumb zapetega telovnika je pripeta zlata verižica žepne ure. Levo roko drži v boku, z desno pa se naslanja na zidec odprte stebrne lope. V ozadju vidimo strnjeno kamnito mesto na griču, domnevno Feliksov oziroma Fortunatov rodni Pazin. Tudi ta portret je Gvidon lahko naslikal le s pomočjo fotografije, saj je imel komaj tri leta, ko mu je oče umrl.

Po fotografski predlogi je Gvidon Birolla segel tudi pri upodabljanju predhodno omenjenega portreta prijatelja in slikarja Ivana Groharja.⁴⁴ Zagotovo je imel pri slikanju pred sabo Groharjev fotoportret ljubljanskega fotografa Ivana Kotarja (1865–1908),⁴⁵ ki je danes del t. i. Zbirke upodobi-

[Ivan Kotar]: *Ivan Grohar*, [ok. 1909]; tisk. (*vir*: Ljubljanski zvon, 48/12 (1928), priloga)

- 43 Gvidon Birolla: *Feliks Birolla*; olje/lepenka, 30,0 x 19,5 cm; sign. d. sp.: *Birolla* (Narodna galerija, inv. št. NG S 1965).
- 44 Gvidon Birolla: *Ivan Grohar*; olje/platno, 35,0 x 27,0 cm; sign. dat. d. sp.: *GB* [vpraskano] (Narodna galerija, inv. št. NG S 1848).
- 45 O življenju fotografa Ivana Kotarja ni znanega veliko, ohranjenih pa je nekaj fotografij, iz katerih lahko sklepamo, da je bil zaveden Slovenec. Deloval je v zadnji četrtini 19. in v prvem desetletju 20. stoletja. Očitno se je preživel s portretiranjem. Med njegovimi strankami so bile znane osebnosti iz kulturnega in javnega življenja: poleg že omenjenega slovenskega slikarja Ivana Groharja so Kotarjev fotoatelj obiskali še slovenski pripovednik, dramatik, kritik, jezikoslovec in politični publicist Fran Levstik (1831–1887), slovenski pesnik Fran Cimperman - Serafin (1852–1873), slovenska pesnica, pisateljica in prevajalka Luiza Pesjakova (1818–1898) in slovenska pesnica in pisateljica Pavlina Pajk (1854–1901). Kotar je tudi avtor imenitnega skupinskega fotoportreta c. kr. poštinih in brzojavnih uslužbencev v Ljubljani (1905), ki je nastala v spomin ob cesarjevem 75. rojstnem dnevu. Istega leta je naš fotograf ustvaril znamenite posnetke ob slavnostnem odkritju Prešernovega spomenika na Marijinem trgu v Ljubljani. Za Kotarja lahko trdimo, da je bil kronist časa: njegova je fotodokumentacija postavitev *Prve slovenske umetniške razstave* v ljubljanskem Mestnem domu (1900) (Narodna galerija, f. Ivana Kobilca, inv. št. NG D 499 / 1–4; objavljeno v: *Dom in svet*, XIII, 1900, št. 23, priloge, s. p. – brez navedbe avtorstva), dela nove stenske poslikave Mateja Sternena v trnovski

tev znanih Slovencev v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.⁴⁶ Čas in pogoji hranjenja fotografiji niso prizanašali, saj je precej zbledela. Kljub vsemu pa imamo nedvomno opraviti s posnetkom, ki je bil reproduciran tudi kot priloga zadnje številke *Ljubljanskega zvona* v letu 1928,⁴⁷ kjer je na portretirancu dobro viden vsak detajl. Upodobljen je z rahlo priprtimi očmi, zagledan naravnost v gledalca; ima kratke, rahlo kodraste lase, precej močne obrvi, brado in pretirano dolge neukročene brke. Oblečen je v belo srajco, telovnik in suknjič s precej širokim ovratnikom; oprsje je tričetrtinsko zasukano v desno, na podlakti leve roke, v kateri drži cigaro, mu počiva desnica. Birolla je za svojo upodobitev uporabil le ožji izrez glave z vsemi značilnimi detajli, oprsja pa je na naslikanem portretu le toliko, da je viden zasuk v desno.

Likovni umetniki so pri svojem ustvarjanju radi segali po fotografiji kot pripomočku. Na slovenskih tleh je bila fotografija prisotna že v najzgodnejšem obdobju, in sicer takoj po uradnem izumu.⁴⁸ Fotografske tehnike in postopki so v letih do okoli 1880 doživeli intenziven in uspešen razvoj ter tolikšen razmah, da je bila fotografija dosegljiva že širšemu krogu uporabnikov. Slovenske dežele niso nič zaostajale, saj je bil že leta 1886 Josip Sadnikar (1863–1952) ponosen lastnik fotoaparata, Ivan Šubic pa je leta 1889 v Ljubljani ustanovil amaterski fotoklub, drugi v tedanji državi.⁴⁹ Slovenski likovni umetniki so se hitro spoprijateljili s fotografijo in jo prepoznali tudi kot nadomestek za skicirko. Fotografirali so sami⁵⁰ ali pa so segali po fotografijah drugih

cerkvi v Ljubljani (Narodna galerija, f. Matej Sternen, inv. št. NG D 167–1), blagoslova ogelne-
ga kamna pri Škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano (1901), odprtja »Jubilejnega mostu
cesarja Franca Jožefa I.« v Ljubljani (1901) ter nesrečnega pogorišča v Horjulu (1905).
Kotarjevo ostro oko so privlačili tudi kulturni spomeniki in naravne znamenitosti; med ohranjenimi je pogled na zunanjščino prenovljene cerkve Device Marije v Polju pri Ljubljani (1900), imenitna notranjščina ljubljanske stolnice (1903), v Muzejskem parku v Ljubljani leta 1903 odkriti Ganglov spomenik Janezu Vajkardu Valvasorju (1904) in vhod v Postojnsko jamo (1903). –

Vir za vse (z izjemo dveh že navedenih): https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Photographs_by_Ivan_Kotar.

- 46 Ivan Kotar: *Ivan Grohar*, zadnje desetletje 19. stol.; albuminska fotografija (?) (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:img-OYRVE8FX>, 25. 6. 2017).
- 47 *Ljubljanski zvon* : mesečnik za književnost in prosveto, 48/12 (1928), [str. 769].
- 48 Leta 1839 je francoska Akademija Louisa Daguerreju (1787–1851) potrdila izum fotografije oziroma t. i. dagerotipije, že leta 1842 pa je Janez Puhar (1814–1864), naš kranjski rojak, izumil fotografijo na steklo oziroma *hyalotipijo*, kakor jo je sam poimenoval. First, *Puharjeva šifra* : skrivnostni izum prvega slovenskega fotografa.
- 49 Ljubljanski fotoklub je bil ustanovljen le dve leti za dunajskim. Glej: Kambič, Dinamični prepleti fotografije in slikarstva v obdobju od 1890 do 1920, str. 166–167.
- 50 Ivana Kobilca (1861–1926), Ferdo Vesel (1861–1946), Rihard Jakopič (1869–1943), Matej Sternen (1870–1949), Matija Jama (1872–1947), Milan Klemenčič (1875–1957), Avgusta ml. Šantel (1876–1968), Saša Šantel (1883–1945) in Maksim Gaspari (1883–1980).

fotografov,⁵¹ kar je večkrat storil tudi Gvidon Birolla. Zanimivo je, da v njegovi zapuščini ni fotoaparata, v bogati domači knjižnici, polni naravoslovne in tehnične literature, pa tudi ne literature o fotografiji.

VIRI IN LITERATURA:

Akademsko društvo „Vesna“ na Dunaju. V: *Slovan : mesečnik za književnost, umetnost in prosveto* 1/9, Ljubljana : Zvezna tiskarna, 1903, str. 299.

https://austria-forum.org/af/Bilder_und_Videos/Historische_Bilder_IMAGNO/Griepenkerl%2C_Christian/00120243 (10. 5. 2017).

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Photographs_by_Ivan_Kotar (25. 6. 2017).

Čopič, Jelisava: *Gvidon Birolla*. Ljubljana : Narodna galerija, 1952, [30] str.

Dobida, Karel: Slikar Gvidon Birolla : ob razstavi v Narodni galeriji v Ljubljani. V: *Novi svet*, 7/5 (1952), Ljubljana : Državna založba Slovenije 1952, str. 468-474.

First, Blaženka: *Puharjeva šifra : skrivnostni izum prvega slovenskega fotografa = The Puhar code : the enigmatic invention of the first Slovene photographer*. Ljubljana : Narodni muzej, 2014.

Golob, France: Ivan Šubic, utemeljitelj obrtno in umetno-obrtno šole na Slovenskem. V: *Loški razgledi* 31, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1984, str. 98-114.

Industrija apna v Kresnicah : prvi obrat velikega kombinata. V: *Ljudska pravica* št. 109 (11. 5. 1951), Lendava : M. Kranjec, 1951.

Jamar - Legat, Jeja: Spomin na slikarja Gvidona Birolla : ob stoletnici rojstva. V: *Loški razgledi* 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1981, str. 305-308.

Kambič, Mirko: Dinamični prepleti fotografije in slikarstva v obdobju od 1890 do 1920. V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1910*, Ljubljana : Narodna galerija, 2008, str. 166-167.

Katalog izloženih umetniških dela na 1. jugoslovenskoj umetniškoj izložbi u Beogradu. Beograd : Električna nova trgovačka štamparija, 1904, 32 str.

Kos, Mateja: Reforme oblikovanja v 19. stoletju in obrtno šolstvo. V: *Zbornik za Staneta Bernika*, Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo : Filozofska fakulteta, 2009, str. 118-142, 137 str.

Matoš, G. A: Jugoslovanska umetniška razstava. V: *Slovan : mesečnik za književnost, umetnost in prosveto*, 2/12, Ljubljana : Zvezna tiskarna, 1904, str. 382-384.

Pavlovec, Andrej: Slikar Gvidon Birolla : ob razstavi v loškem muzeju v počastitev njegove osemdesetletnice. V: *Loški razgledi* 8, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1961, str. 103-111.

Prodane slike slovenskih umetnikov v Beogradu. V: *Ljubljanski zvon : mesečnik za književnost in prosveto* 25/1, Ljubljana : Tiskovna zadruga, 1928, str. 62-63.

Prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani. V: *Dom in svet : ilustriran list za umetnost in za znanstvo* XIII, št. 23, v Ljubljani : Katoliško tiskovno društvo, 1900, [str. 728-729], slikovna priloga brez navedbe avtorstva.

51 Znan je *Sejalec* Ivana Groharja, ki je nastal s pomočjo fotografske predloge *Sejalca* Avgusta Bertholda (1880-1919). Sosič, Fotograf Avgust Berthold, slovenski impresionist, str. 188-191.

- Simonišek, Robert: Heroizem v ritmu starodavne pesmi stopajočih likov Gvidona Birolle. V: *Slovenska secesija*, Ljubljana : Slovenska matica, 2011, str. 113-124.
- Smrekar, Andrej: Gvidon Birolla. V: *Podoba knjige – knjiga podob – / 4. slovenski bienale ilustracije*, Ljubljana : Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov, 1999, str. 7-8.
- Sosič, Sarival: Fotograf Avgust Berthold, slovenski impresionist. V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1910*, Ljubljana : Narodna galerija, 2008, str. 188-191.
- Stiplovšek, Miroslav: *Banski svet Dravske banovine (1930–1935) : prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih in upravnih pristojnosti banovine*. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006, 343 str.
- Šijanec, Franc: Gvidon Birolla : slikar našega kmečko-folklornega življenja – ob umetnikovi 70-letnici. V: *Primorski dnevnik* 6/237 (7. 10. 1951), Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1951, str. 4.
- Šijanec, Fran: *Sodobna slovenska likovna umetnost*. Maribor : Obzorja, 1961, str. 69-81.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki, II, Klobovsova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulic : druga polovica 18. stoletja do 1984*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, str. 133-134.
- Vehovec, Marjan: Delovanje tovarnega žičniškega sistem IAK Kresnice : diplomsko delo (B&B višja strokovna šola), Ljubljana : [M. Vehovec], 2012, str. 3-5 – Glej: https://www.bb.si/doc/diplome/Vehovec_Marjan.pdf (6. 5. 2017).
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:img-OYRVE8FX>, (25. 6. 2017).
- Žerovc, Beti: Vesna ob izviru umetnosti. V: *Potlačena umetnost : zbornik*, Ljubljana : Open Society Institute, 1999, str. 51-77.

Zusammenfassung

Der Lebensweg von Gvidon Birolla und die Dame im violetten Kleid

Gvidon Birolla (1881–1963), der Maler und Illustrator wurde in Triest geboren. Einen Teil seiner Kindheit, bis zum Volksschulabschluss (1884–1892) verbrachte er in Škofja Loka, von hier stammte seine Mutter Antonija Birolla (geb. Šink, aus dem Hudavernik Haus). In Ljubljana besuchte er zuerst die Unterstufe des Gymnasiums und danach die Fachschule für Holzbehandlung. Im Herbst 1901 immatrikulierte er an der Akademie der bildenden Künste in Wien.

In der Hauptstadt hat er nicht nur studiert, sondern hat sich der Nationalerweckung beim Schaffen und bei der Arbeit gewidmet. Birolla ist einer der Mitgründer des Verein Vesna, ein Künstlerverein der slowenischen und kroatischen Schüler und Studenten, dass schon im Jahr 1902 in Wien sein Wirken begann, offiziell wurde es dann erst am 9. Mai 1903 gegründet. Die Vereinsmitglieder haben im heimischen Raum nach volkstümlichem Kulturerbe gesucht, indem fanden sie Motive für ihr künstlerisches Wirken in einer Manier der Secession, das einem breiten Kreis der slowenischen Bevölkerung verständlich wäre. Mit anderen Vesnaner nahm Birolla, im Jahr 1904, an der „Ersten Jugoslawien Ausstellung“ in Belgrad teil. Der Maler

hatte mit dreiundzwanzig Jahren Erfolg: Die Kritik hat ihn gut angenommen, von den vier ausgestellten Werken wurden drei verkauft, davon hat eines – die „Kirche am Berg“ – König Peter I. Karadorđević gekauft.

Birolla studierte in der Klasse von Prof. Christian Griepenkerl (1836–1916) und machte sein Abschluss im Jahr 1906. Im nächsten Jahr kehrte er Heim und schöpfte in Škofja Loka und Umgebung. Im Jahr 1910 ist bei einem Unfall sein Bruder, der die familiäre Firma – ein Kalkofen in Zagorje führte, tödlich verunglückt. Gvidon hat die Führung des Kalkofens übernommen und war bis 1917 zwischen dem Betrieb und dem künstlerischen Schöpfen gespalten; danach hat er sich für das Geschäft entschieden und sich dem gänzlich gewidmet. Der Kalkofen wurde nach Kresnice verlegt, vergrößert und modernisiert. Zur künstlerischen Schöpfung kehrte er erst in den späten dreißiger Jahren des 20. Jh.; dabei blieb er seiner bildnerischen Art der früheren Zeit treu und variierte meistens Bilder, die in ihm in jungen Jahren starken Eindruck gelassen haben.

Im Künstlerfundus der Nationalgalerie in Ljubljana werden 149 Zeichnungen und Aquarelle und 16 Ölbilder gehalten, im Loški muzej Škofja Loka bewahren sie 16 Werke auf Papier und 4 Ölbilder, im Muzej in galerije mesta Ljubljane halten sie jeweils zwei Aquarelle und Ölbilder, ein Ölbild wird im Gorenjski muzej in Kranj bewahrt und ein Aquarell im Slovenski etnografski muzej; einen beträchtlichen Teil seines Werkes ist im Privatbesitz.

Unter den Ölbildern in Narodna Galerija sind vier Porträts: „Porträt einer Ordensfrau“ (dat. 1900), „Ivan Grohar“, „Feliks Birolla“ und „Antonija Birolla“. Feliks und Antonija Birolla sind die Eltern des Malers; der slowenische Impressionist Ivan Grohar (1867–1911) kam gerne in Birollas Atelier in Škofja Loka, ihre Werke zeigen, dass die beiden in der Umgebung zusammen gemalt haben, obwohl ihre künstlerische Ausdrucksweise sehr verschieden war.

Die Nationalgalerie bewahrt nicht nur ein Teil des künstlerischen Opus von Birolla, sondern auch ein Teil seines Privatarchivs. Unter den Dokumenten sind zwei weibliche Ganzporträts: ein Fotoporträt (Albuminfotografie, 9,2 x 5,7 cm) im Fotoatelier Ed. Lichtenstern in Triest aufgenommen und die Dame im violetten Kleid, zunächst als mehrfarbige Zeichnung gekennzeichnet – weibliches Ganzporträt. Im Zusammenhang mit der Letzten wurden in der Narodna galerija neulich neue Entdeckungen gemacht: die Restauratorin Tina Buh fand heraus, dass es bei „Der Dame im violetten Kleid“ um ein koloriertes Fotoporträt (8,6 x 5,7 cm) handelt: Gvidon Birolla hat die Zweitabbildung der Fotografie aus dem Triester Fotoatelier Lichtenstern am oberen Rand abgeschnitten und übermalt. Mit der Hilfe von Verwandten des Malers haben wir die porträtierte Frau identifizieren können: Es handelt sich um Antonija Birolla (geb. Šink), die Mutter des Malers, das violette Kleid in dem Antonija porträtiert wurde, war im Jahr 2003, nach Erzählungen einer heute verstorbenen Verwandten des Malers, noch vorhanden; vor ungefähr zehn Jahren wurde das in die Jahre gekommene Kleid letztlich weggeworfen.

Das Ölporträt der Mutter behält die Körperhaltung der Porträtierten von der Fotografie. Der Maler hat sie in ein blaues Kleid mit dem gleichen Schnitt „umgekleidet“ und sie aus dem Atelier in ein Zimmer der Wohnung in Škofja Loka verstellt: Die rechte Hand ruht statt auf dem Tischchen im Fotoatelier auf einer Kommode mit einer kostbaren Hausuhr; an der Wand hängt ein Halbporträt des Vaters bzw. Gatten. Durch das Fenster sieht man von der Ursulinerkirche bis zur Burg - ein Ausschnitt der Stadtvedute von Škofja Loka. Gvidon Birolla stellte die Mutter in heimischer Umgebung in ihrem Geburtsort Škofja Loka dar. Gleich handelte er beim Porträt des Vaters, Fortunat bzw. Felix Birolla, der war halb Italiener und halb Kroat, in Pazin zu Hause. Der Sohn konnte ihn nur mit Hilfe eines Fotovorbilds darstellen, da er nur drei Jahre alt war, als er starb. Der Maler stellte den Porträtierten vor eine Loggia aus Stein; im Hintergrund sieht man am Nachbarhügel eine steinerne Stadt, wahrscheinlich den Geburtsort des Vaters Pazin. Die Gesichtszüge des Porträtierten sieht man auch auf dem gemalten Halbporträt über der Kommode auf dem Ölbild von Antonija Birolla; die Dimensionen des Bildes sind dem Porträt der Mutter gleich (30 x 19,5 cm).

Ebenso hat sich Birolla beim Porträt von Ivan Grohar mit einer Fotovorlage geholfen; es sind Beweise vorhanden, dass der Autor der Fotografie Ivan Kotar (1865-1908) ein Fotograf aus Ljubljana war.